

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

№8

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

8-jild
8-son
Avgust, 2026

August, 2026
Volume 8
Number 8

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.:

+998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullievich - i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)

Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)

Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)

Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)

Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)

Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)

Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)

Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)

Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg‘unovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazlitdin Baxadirovich - i.f.n., dotsent

Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD)

Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)

Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)

Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Учредитель:

Каршинский государственный технический университет

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук, профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в электронной форме и публикуется через официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал «Инновационная экономика» включён в перечень национальных научных изданий на основании решения Президиума Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 5 апреля 2025 года № 369.

В журнале публикуются статьи по следующим рубрикам:

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик (Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор (Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор, (Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик (НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор (Таджикистанский аграрный университет им. Ш. Шотемура)

Гибатуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент (Национальный исследовательский университет «Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник (Российского университета дружбы народов имени П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент (Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н., профессор (Национальная академия наук Республики Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор (Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Неземайкин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор, академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-зода Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбанович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Еркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шамина Шухратовна - д.э.н., (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.наук., (PhD), доцент

Алигулов Азамат Туйгунович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Аминов Фазлитдин Бахадирович - к.э.н., доцент

Хужакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишерович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимова Муниса Юльчиевна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Эрашьева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н., (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э., (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джанузакон Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н., (PhD)

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н., (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н., (PhD)

Панджиев Самиджон Аликулич - PhD, доцент

MINTAQADA OILAVIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING INSTITUTSIONAL VA TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Quldasheva Maftuna Musurmon qizi

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ И ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ РАЗВИТИЯ СЕМЕЙНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕГИОНЕ

Кулдашева Мафтун

IMPROVING THE INSTITUTIONAL AND ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF FAMILY ENTREPRENEURSHIP IN THE REGION

Kuldasheva Maftuna

Annotatsiya. Ushbu maqolada mintaqada oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy hamda amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning amaldagi institutsional tizimi, davlat tomonidan yaratilgan tashkiliy-iqtisodiy sharoitlar hamda ularning aholi bandligi va daromadlariga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat organlari, moliya institutlari, ta'lim muassasalari, mahalla institutlari va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga asoslangan takomillashtirilgan institutsional mexanizm taklif etilgan. Shuningdek, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oilaviy tadbirkorlik, institutsional mexanizm, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, mintaqaviy iqtisodiyot, davlat qo'llab-quvvatlashi, bandlik, aholi daromadlari, hududiy rivojlanish, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация

В данной статье исследованы теоретические и практические аспекты совершенствования институциональных и организационно-экономических механизмов развития семейного предпринимательства в регионе. Проведен анализ действующей институциональной системы поддержки семейного предпринимательства, организационно-экономических условий, созданных государством, а также их влияния на занятость населения и рост доходов. По результатам исследования предложен усовершенствованный институциональный механизм, основанный на укреплении взаимодействия между государственными органами, финансовыми институтами, образовательными учреждениями, институтами махалли и субъектами семейного предпринимательства. Кроме того, разработаны организационно-экономические механизмы поддержки семейного предпринимательства с учетом социально-экономических особенностей регионов.

Ключевые слова: семейное предпринимательство, институциональный механизм, организационно-экономический механизм, региональная экономика, государственная поддержка, занятость, доходы населения, региональное развитие, экономическая эффективность.

Abstract

This article examines the theoretical and practical aspects of improving the institutional and organizational-economic mechanisms for the development of family entrepreneurship in the region. It analyzes the existing institutional support system for family entrepreneurship, the organizational and economic conditions created by the government, and their impact on employment and population income growth. Based on the research findings, an improved institutional mechanism is proposed, aimed at strengthening cooperation among government authorities, financial institutions,

educational organizations, mahalla institutions, and family entrepreneurship entities. In addition, organizational and economic support mechanisms have been developed taking into account the socio-economic characteristics of the regions.

Keywords: family entrepreneurship, institutional mechanism, organizational and economic mechanism, regional economy, government support, employment, population income, regional development, economic efficiency.

KIRISH

Bugungi kunda mintaqalarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash, aholi bandligini kengaytirish hamda daromadlarini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqsadlarga erishishda oilaviy tadbirkorlik iqtisodiyotning muhim institutsional bo'g'ini sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Oilaviy tadbirkorlik nafaqat aholining o'zini o'zi band qilishini ta'minlaydi, balki hududlarda yangi ish o'rinlarini yaratish, mahalliy resurslardan samarali foydalanish, kambag'allikni qisqartirish va aholining barqaror daromad manbalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy instrument hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan institutsional islohotlar izchil amalga oshirilmoqda. Xususan, oilaviy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, imtiyozli kreditlar ajratish, biznesni ro'yxatdan o'tkazish tartib-taomillarini soddalashtirish, tadbirkorlik infratuzilmasini rivojlantirish hamda aholini kasb-hunarga o'qitish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Natijada oilaviy tadbirkorlik subyektlari soni ortib, ularning hududiy iqtisodiyotdagi ulushi va aholi daromadlarini shakllantirishdagi roli sezilarli darajada kuchaymoqda.

Mavjud ilmiy tadqiqotlarda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning ayrim iqtisodiy, tashkiliy va moliyaviy jihatlarini keng yoritilgan bo'lsa-da, hududiy rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda davlat organlari, moliya institutlari, ta'lim tizimi, mahalla institutlari va tadbirkorlik subyektlari O'rtasidagi o'zaro hamkorlikni yagona tizim sifatida mujassamlashtiruvchi institutsional hamda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish masalalari yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Mazkur ilmiy bo'shliqni to'ldirish maqsadida ushbu maqolada mintaqada oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning amaldagi institutsional tizimi kompleks tahlil qilinadi, uning samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlanadi hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini hisobga oluvchi takomillashtirilgan institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar taklif etiladi. Taklif etilgan yondashuv hududlarda oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash samaradorligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari institutsional iqtisodiyot, boshqaruv nazariyasi, oilaviy biznesni rivojlantirish konsepsiyasi hamda hududiy rivojlanish nazariyalari kesishgan nuqtada shakllangan ilmiy yo'nalish hisoblanadi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning muvaffaqiyati moliyaviy resurslar hajmidan ko'ra ko'proq samarali institutlar, davlat siyosati, biznes muhiti, ta'lim tizimi va mahalliy boshqaruv institutlari o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik bilan izohlanmoqda.

Institutsional iqtisodiyot nazariyasining asoschilaridan biri Douglass C. North institutlarni jamiyatda shakllangan rasmiy va norasmiy qoidalar tizimi sifatida tavsiflab, ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish hamda iqtisodiy agentlarning xatti-harakatlarini muvofiqlashtirish orqali izohlaydi. Olimning fikricha, iqtisodiy o'sishning barqarorligi resurslarning ko'pligi bilan emas, balki samarali ishlaydigan institutlarning mavjudligi bilan belgilanadi. Mazkur nazariya oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat boshqaruvi, huquqiy baza, moliyaviy institutlar va mahalliy boshqaruv organlari O'rtasidagi institutsional hamkorlikni takomillashtirish zarurligini ilmiy asoslaydi.

Oliver E. Williamson tomonidan ishlab chiqilgan tranzaksiya xarajatlari nazariyasida iqtisodiy subyektlarning samaradorligi boshqaruv mexanizmlarining sifati hamda institutlararo munosabatlarning tashkil etilishiga bog'liqligi ko'rsatib berilgan.

Ronald H. Coasening firma nazariyasida iqtisodiy institutlarning asosiy vazifasi bozor mexanizmlaridagi tranzaksiya xarajatlarini minimallashtirishdan iboratligi asoslab berilgan. Ushbu nazariya oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda ortiqcha ma'muriy tartib-taomillarni qisqartirish, davlat xizmatlarini soddalashtirish hamda tadbirkorlar uchun qulay institutsional muhit yaratishning nazariy asoslaridan biri hisoblanadi.

Oilaviy biznesni boshqarish sohasidagi zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda J.H. Astrachan, K.E. Gersick, I.P. Lansberg, J.J. Chrisman, J.H. Chua va P. Sharma oilaviy korxonalarni rivojlantirishning boshqaruv xususiyatlari, avlodlar almashinuvi, strategik boshqaruv hamda institutsional barqarorlik masalalarini chuqur tadqiq etganlar. Ularning ilmiy ishlarida oilaviy biznes muvaffaqiyatining asosiy omili sifatida faqat moliyaviy qo'llab-quvvatlash emas, balki institutsional boshqaruv sifati, bilimlar almashinuvi, oila a'zolari O'rtasidagi vakolatlar taqsimoti va tashqi institutlar bilan samarali hamkorlik e'tirof etiladi.

Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham institutsional omillarning ustuvorligini tasdiqlaydi. OECDning tadbirkorlik siyosati bo'yicha tavsiyalarida kichik va oilaviy biznesni rivojlantirish davlat boshqaruvi sifati, tartibga solishning shaffofligi, moliyalashtirish imkoniyatlari va innovatsion infratuzilma bilan uzviy bog'liqligi qayd etiladi. Jahon banki tadqiqotlarida esa tadbirkorlikni rivojlantirishning asosiy omillari sifatida biznes yuritish sharoitlari, institutsional ishonch va davlat xizmatlarining samaradorligi e'tirof etiladi. Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) hamda BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) hisobotlarida oilaviy tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirish, munosib bandlikni ta'minlash hamda inklyuziv iqtisodiy o'sishga erishishning muhim institutsional vositasi sifatida baholanadi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan ham oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning turli jihatlarini keng tadqiq etilgan. Jumladan, Sh.Sh.Fayziyeva mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish va tadbirkorlikni davlat tomonidan

qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini, B.Yu. Xodiyev kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning institutsional asoslarini, R.X.Ergashev hududiy iqtisodiyotni boshqarish mexanizmlarini, M.S. Qosimova esa tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish omillarini tadqiq qilgan. Mazkur ilmiy ishlarda davlat siyosati va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarining ahamiyati asoslab berilgan bo'lsa-da, hududiy darajada davlat organlari, mahalla institutlari, moliyaviy tashkilotlar, ta'lim muassasalari va oilaviy tadbirkorlik subyektlarini yagona koordinatsiyalashgan institutsional tizim sifatida bog'lovchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizm kompleks tarzda ishlab chiqilmagan.

Adabiyotlarning tizimli tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud tadqiqotlarda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning huquqiy, moliyaviy yoki tashkiliy jihatlar alohida yo'nalishlar sifatida yoritilgan. Biroq ularning o'zaro funksional bog'liqligini ta'minlaydigan, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini inobatga oluvchi hamda barcha manfaatdor institutlarning hamkorligini yagona boshqaruv modeli asosida integratsiyalovchi institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizm yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Mazkur ilmiy bo'shliq ushbu tadqiqotning konseptual asosini tashkil etadi hamda muallif tomonidan taklif etilayotgan 5M institutsional mexanizmini ishlab chiqish zaruratini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologik asosini institutsional iqtisodiyot nazariyasi, hududiy rivojlanish konsepsiyasi, tizimli yondashuv hamda tashkiliy boshqaruv tamoyillari tashkil etadi. Tadqiqotda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalasi iqtisodiy tizimning o'zaro bog'liq elementlari sifatida kompleks yondashuv asosida o'rganildi. Bunda davlat boshqaruvi organlari, moliya institutlari, ta'lim muassasalari, mahalla institutlari va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi institutsional aloqalar yagona tizim sifatida tahlil qilindi.

Tadqiqotda tizimli tahlil, institutsional tahlil, qiyosiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish, ekspert baholash, grafik modellashtirish hamda iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tizimli tahlil usuli orqali oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishda ishtirok etuvchi institutlarning o'zaro funksional bog'liqligi o'rganildi. Qiyosiy tahlil yordamida milliy va xorijiy tajribalar solishtirildi hamda amaldagi mexanizmlarning ustun va zaif tomonlari aniqlandi. Grafik modellashtirish usuli asosida esa oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning mualliflik institutsional modeli ishlab chiqildi.

Mazkur tadqiqotda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional mexanizmi ishlab chiqildi. Ushbu yondashuv davlat boshqaruvi, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, inson kapitalini rivojlantirish, bozor infratuzilmasi hamda monitoring va baholash tizimlarini yagona boshqaruv modeli doirasida o'zaro bog'laydi. Taklif etilgan metodik yondashuv nafaqat alohida institutlar faoliyatini, balki ularning o'zaro hamkorligi natijasida yuzaga keladigan sinergik samarani ham baholash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan institutsional mexanizm hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni shakllantirish uchun metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning amaldagi institutsional tizimi tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda ushbu sohani qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, mavjud mexanizmlar asosan alohida institutlar faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan. Natijada davlat organlari, moliya institutlari, ta'lim muassasalari, mahalla institutlari va bozor infratuzilmasi O'rtasidagi o'zaro hamkorlik yetarli darajada integratsiyalashmagan.

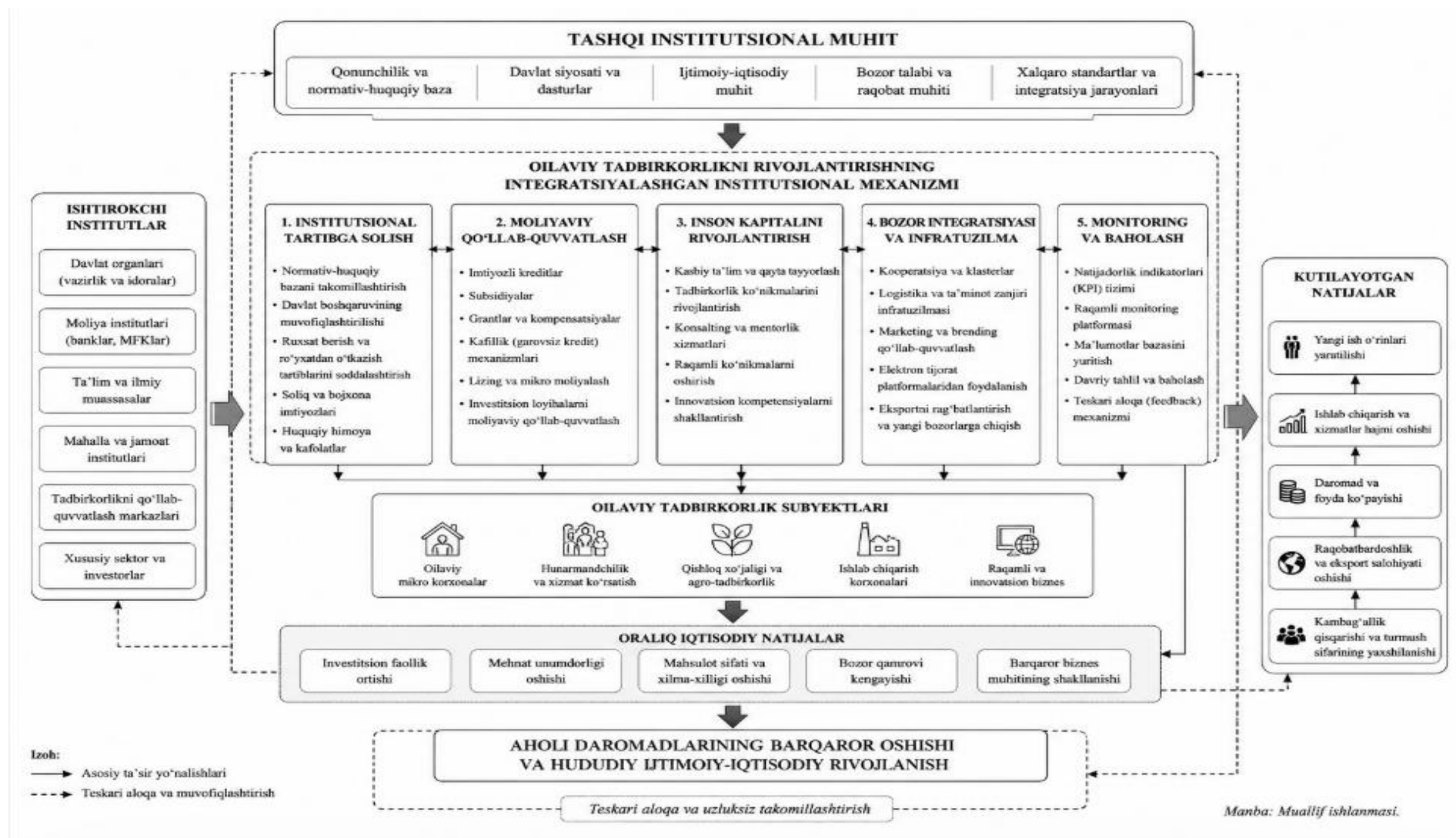
1-jadval.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional mexanizmining tarkibiy bloklari

Tarkibiy blok	Asosiy mazmuni	Kutilayotgan natija
Institutsional tartibga solish	Normativ-huquqiy baza, davlat boshqaruvi, institutsional muvofiqlashtirish	Boshqaruv samaradorligini oshirish
Moliyaviy qo'llab-quvvatlash	Imtiyozli kreditlar, subsidiyalar, grantlar, kafillik mexanizmlari	Investitsion faollikni oshirish
Inson kapitalini rivojlantirish	Kasbiy tayyorgarlik, tadbirkorlik ko'nikmalari, maslahat xizmatlari	Mehnat unumdorligini oshirish
Bozor integratsiyasi va infratuzilma	Kooperatsiya, logistika, marketing, elektron savdo platformalari	Sotuv hajmi va raqobatbardoshlikni oshirish
Monitoring va baholash	Natijadorlik indikatorlari, raqamli monitoring, teskari aloqa tizimi	Davlat qo'llab-quvvatlashining samaradorligini oshirish

1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish samaradorligi institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning o'zaro uyg'unligiga bog'liq. Institutsional tartibga solish, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, inson kapitalini rivojlantirish, bozor integratsiyasi hamda

monitoring tizimining kompleks faoliyati tadbirkorlik subyektlarining barqaror rivojlanishi va aholi daromadlarining o'sishini ta'minlaydi. Mazkur tarkibiy bloklar 5M institutsional mexanizmining konseptual asosini tashkil etadi.

1-rasm. Mintaqada oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi

1-rasmda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi keltirilgan. Mazkur model tashqi institutsional muhit, ishtirokchi institutlar hamda 5M mexanizmining o'zaro funksional bog'liqligini aks ettiradi. Modelning amaliy ahamiyati oilaviy tadbirkorlik subyektlarini kompleks qo'llab-quvvatlash orqali ishlab chiqarish, bandlik va aholi daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlashga qaratilganligidadir.

2-jadval.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning 5M institutsional mexanizmi: amalga oshirish yo'nalishlari va kutilayotgan natijalar

5M mexanizmi komponenti	Asosiy amalga oshiriladigan chora-tadbirlar	Mas'ul institutlar	Kutilayotgan natija
Muvofiqlashtirish (Management)	Davlat organlari, banklar va mahalla institutlari faoliyatini yagona platforma orqali muvofiqlashtirish	Viloyat hokimligi, Kambag'allikni qisqartirish va bandlik boshqarmasi	Institutlararo hamkorlik kuchayadi
Moliyalashtirish (Money)	Imtiyozli kreditlar, grantlar va kafillik mexanizmlarini hudud ehtiyojiga moslashtirish	Tijorat banklari, Tadbirkorlikni rivojlantirish jamg'armasi	Moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi
Malaka (Man)	Tadbirkorlarni o'qitish, konsalting va mentorlik xizmatlarini rivojlantirish	OTMlar, Biznesni rivojlantirish markazlari	Inson kapitali va tadbirkorlik kompetensiyalari rivojlanadi
Bozor (Market)	Kooperatsiya, logistika va elektron savdo platformalarini rivojlantirish	Savdo-sanoat palatasi, eksportni qo'llab-quvvatlash tashkilotlari	Mahsulot realizatsiyasi va eksport salohiyati ortadi
Monitoring (Monitoring)	KPI asosida natijalarni muntazam baholash va raqamli monitoring tizimini joriy etish	Statistika organlari, mahalliy hokimliklar	Davlat dasturlarining samaradorligi oshadi

2-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, 5M institutsional mexanizmi oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish jarayonini alohida yo'nalishlar bo'yicha emas, balki yagona integratsiyalashgan boshqaruv tizimi asosida tashkil etishga xizmat qiladi. Mazkur mexanizmining har bir komponenti o'zaro funksional bog'liqlikda ishlaydi: Management komponenti institutlararo muvofiqlashtirishni ta'minlash, Money moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni kuchaytiradi. Man komponenti inson kapitalini rivojlantirishga, Market mahsulotlarni ichki va tashqi bozorlarga olib chiqishga, Monitoring esa natijadorlikni muntazam baholash va boshqaruv qarorlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli 5M mexanizmini kompleks joriy etish hududlarda oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash samaradorligini oshirish va aholi daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish samaradorligi alohida qo'llab-quvvatlash vositalarining mavjudligi bilan emas, balki ular o'rtasidagi institutsional uyg'unlik darajasi bilan belgilanadi. Mavjud amaliyotda davlat tomonidan kreditlash, subsidiya ajratish, kasb-hunarga o'qitish va maslahat xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha alohida dasturlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, ularning yagona boshqaruv tizimi asosida muvofiqlashtirilmaganligi kutilayotgan natijaga to'liq erishish imkonini cheklamoqda.

Taklif etilgan integratsiyalashgan institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizm mazkur kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan bo'lib, uning asosiy afzalligi davlat organlari, moliya institutlari, ta'lim muassasalari, mahalla institutlari va bozor infratuzilmasi O'rtasidagi funksional aloqalarni yagona tizim doirasida tashkil etishdan iborat. Bunday yondashuv qo'llab-quvvatlash choralarining takrorlanishini kamaytiradi, resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi hamda boshqaruv qarorlarining izchilligini ta'minlaydi. Taklif etilgan modelning yana bir muhim jihati shundaki, u oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish natijalarini faqat moliyalashtirish hajmi yoki ro'yxatdan o'tgan tadbirkorlik subyektlari soni orqali emas, balki yaratilgan ish o'rinlari, mehnat unumdorligi, mahsulot realizatsiyasi, qo'shilgan qiymat va aholi daromadlarining o'sishi kabi yakuniy natijalar asosida baholash imkonini beradi. Mazkur yondashuv hududiy rivojlanish samaradorligini kompleks baholash uchun amaliy ahamiyatga ega.

Shuningdek, ishlab chiqilgan mexanizm hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini inobatga olgan holda moslashtirilishi mumkin. Bu esa uni nafaqat Qashqadaryo viloyati, balki mamlakatning boshqa hududlarida ham qo'llash imkonini beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning mavjud institutsional tizimi alohida institutlar faoliyatiga asoslangan bo'lib, ular O'rtasidagi

hamkorlik va muvofiqlashtirish mexanizmlari yetarli darajada shakllanmagan. Bu esa davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo'llab-quvvatlash choralarining samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Ikkinchidan, tadqiqot davomida davlat boshqaruvi, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, inson kapitalini rivojlantirish, bozor integratsiyasi hamda monitoring tizimlarini yagona boshqaruv modeli asosida birlashtiruvchi integratsiyalashgan institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizm ishlab chiqildi. Mazkur model institutlararo hamkorlikni kuchaytirish orqali oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, taklif etilgan mexanizmni amaliyotga joriy etish natijasida hududlarda oilaviy tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy faolligi ortishi, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi yaxshilanishi, kooperatsiya aloqalari rivojlanishi hamda yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyatlari kengayishi kutiladi.

To'rtinchidan, ishlab chiqilgan yondashuv davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo'llab-quvvatlash dasturlarining natijadorligini aholi daromadlari, bandlik, mehnat unumdorligi va biznesning barqaror rivojlanishi kabi yakuniy ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida baholash imkonini beradi.

Beshinchidan, taklif etilgan integratsiyalashgan institutsional va tashkiliy-iqtisodiy mexanizm hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlariga moslashtirilishi mumkin bo'lgan universal boshqaruv modeli hisoblanadi. Mazkur modelni amaliyotga tatbiq etish oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali aholi daromadlarini oshirish va hududlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 8-apreldagi PF-101-son Farmoni. Tadbirkorlik muhitini yaxshilash va xususiy sektorni rivojlantirishga oid navbatdagi islohotlar to'g'risida.

3. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, 1990.

4. Williamson O.E. The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting. New York: Free Press, 1985.

5. Coase R.H. The Firm, the Market, and the Law. Chicago: University of Chicago Press, 1988.

6. Astrachan J.H., Zellweger T.M. Family Business. Routledge, 2021.

7. Chrisman J.J., Chua J.H., Sharma P. Trends and Directions in the Development of a Strategic Management Theory of the Family Firm // Entrepreneurship Theory and Practice.

8. OECD. SME and Entrepreneurship Outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023.

9. World Bank. World Development Report 2022: Finance for an Equitable Recovery. Washington, D.C.: World Bank, 2022.

10. International Labour Organization (ILO). World Employment and Social Outlook: Trends 2024. Geneva: ILO, 2024.

11. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2023/2024. New York: UNDP, 2024.

12. Xodiyev B.Yu. Kichik biznes va tadbirkorlik asoslari. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2020.

13. Fayziyeva Sh.Sh. Fayziyeva Sh.Sh. Mintaqalarda tadbirkorlikni rivojlantirish va aholi daromadlarini oshirishning nazariy-uslubiy asoslari // *Biznes-ekspert* ilmiy jurnali. - 2023. - № 4. - B. 45-53.

14. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekistonning hududlari bo'yicha statistik to'plam. Toshkent, 2025.

Muallif(lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Quldasheva Maftuna Musurmon qizi QDTU “Innovatsion iqtisodiyot” kafedrasida assistenti / Кулдашева Мафтуна Мусурмон кизи — ассистент кафедры «Инновационная экономика» Каршинского государственного технического университета / Kuldashева Maftuna — Assistant at the Department of Innovative Economics, Karshi State Technical University.

E-mail: quldasheva.maftuna@mail.ru

INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz